

ДРУЧЕК Олена Василівна

професор кафедри правового забезпечення діяльності Національної гвардії України Київського інституту Національної гвардії України

кандидат юридичних наук, доцент

БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ ТА НАЦІЇ: ІСТОРИЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ КОНЦЕПТІВ

Формування концептів особистої, державної та національної безпеки має багатовікову історію. До перших розробників проблем безпеки слід віднести Аристотеля, Платона, Томаса Гоббса, Ніколо Мак'явеллі, Гуго Гроція, Жана Жака Руссо, Георга Вільгельми Гегеля та ін.

На сьогодні аналізом історичної трансформації категорій державної, національної безпеки займаються Сергій Горбатюк [1], Ігор Козьяков [2], Вікторія Павленко [3], Віктор Пилипчук [4], Тетяна Подковенко [5], Олексій Полтораков [6], Олена Ремез [7] та ін.

Існують різні погляди на питання періодизації історичної трансформації концепту безпеки. В одній із раніше опублікованих праць [8] було доведено, що його розвиток слід розглядати у межах загальноприйнятої періодизації історичного процесу, з урахуванням стану розвитку тогочасної філософської та політико-правової думки, у парадигмі переважаючого на той час світогляду.

Відповідно, історичну трансформацію концептів безпеки держави та нації пропонуємо розглядати у межах періодів: 1) античного; 2) Середньовіччя; 3) Нового часу; 4) розвитку капіталістичних (буржуазних) відносин; 5) новітнього часу.

Основним вектором історичної трансформації концептів безпеки, у межах зазначених періодів, стало розширення та поглиблення їх змісту: від поглядів на безпеку як сукупність умов, необхідних для біологічного виживання індивіда, і забезпечення яких ніким і нічим не гарантується – до визнання державної і національної безпеки як явищ, що мають глобальний зміст і загальноцивілізаційну цінність.

Узагальнений аналіз змісту трансформації безпекового концепту дозволяє констатувати, що в античні часи розуміння безпеки трактувалося зазвичай у контексті проблем індивіда, і лише найбільш сміливі філософи того часу пов'язували безпеку із функціями держави або суверена; у період Середньовіччя трактування поняття безпеки здійснювалося, переважно, з позицій теософії, і розглядалося як результат сили індивіда у Бога і ширості його молитви; у період Нового часу прогресивні мислителі прийшли до розуміння того, що безпека є гарантією матеріальних, економічних, політичних умов існування людської спільноти, а її забезпечення є основним завданням влади і суспільства; у період

розвитку буржуазних (капіталістичних) відносин безпека особи, суспільства та держави розглядалися, переважно, як взаємопов'язані та взаємозалежні поняття, а загроза для безпеки держави розглядалася як загроза для її громадян; у новітній період феномен безпеки зазнає суттєвого переосмислення у напрямку формування уявлення про безпеку як про комплексний і всеосяжний соціальний, політичний, філософський феномен, та усталеності ідеї про те, що забезпечення державної/національної безпеки, як основне завдання держави та громадянського суспільства, можливе лише у контексті формування всеосяжної системи колективної безпеки, за участю усіх суб'єктів міжнародного права.

Характеризуючи трансформаційні зміни концепту державної, національної безпеки у наш час, зазначимо, завдяки зусиллям цілої плеяди представників вітчизняної та зарубіжної соціологічної, правничої наук, їх зміст було суттєво розширено та поглиблено. До основних здобутків у зазначеному контексті відносимо, зокрема: 1) обґрунтування безпеки як базової потреби людини (А. Маслоу); 2) визнання у якості головних загроз безпеці зміну характеру і змісту суспільних цінностей і суспільної свідомості (Е. Дюркгейм); 3) розширення уявлень про передумови загальної безпеки суспільства, якими є політична стабільність, економічний розвиток та обороноздатність країни (В. Парето); 4) введення у науковий обіг понять онтологічної (Е.Гідденс) та екзистенційної (П. Штомптка) безпеки; 5) обґрунтування безпеки як основи для формування усіх соціальних установ (Л. Уорд); обґрунтування безпеки як нормативного та рушійного принципу суспільного розвитку (У. Бек) та ін.

Перша половина ХХ століття стала часом, коли осмислення проблем безпеки отримало новий імпульс. Зокрема, у юридичних текстах з'являється поняття «національна безпека». Відомо, що перше публічне використання поняття національної безпеки мало місце під час виступу президента США Т. Рузвельта до американського конгресу, у контексті обґрунтування важливості зони Панамського каналу для національної безпеки США. Відтоді поняття національної безпеки стало об'єктом досліджень представниками політичної та юридичних наук, зокрема, у контексті аналізу зовнішньо- та внутрішньополітичної ситуації для прийняття відповідних політичних рішень. Як слушно зазначає О. Полтораков, «відтоді, з переважно воєнно-політичної точки зору, в США та інших країнах Заходу під «безпекою» (security) розуміють стан, що є результатом здійснення оборонних заходів, які підвищують захищеність держави від ворожих актів чи інших видів зовнішнього втручання. Безпеку також розглядають як комплекс заходів для захисту від будь-якого зовнішнього впливу, спрямованого на порушення ефективності функціонування об'єкта» [6, с. 21].

Від початку 30-х і до середини 80-х років ХХ ст. поняття безпеки у політичному і гуманітарному дискурсі розглядалося, переважно, у військово-політичному вимірі. У 70-х роках, у зв'язку із світовими енергетичними кризами, на перший план у концепціях національної безпеки передових країн світу

вийшло поняття економічної безпеки, що знайшло своє відображення у відповідній Резолюції 40-ої сесії Генеральної асамблеї ООН (1985 р).

У 90-х роках ХХ ст. основою концепту національної безпеки для більшості країн світу став ідеал сталого розвитку громадянського суспільства в умовах колективної відповідальності, що було закріплено Концепцією сталого розвитку, прийнятій на Всесвітній конференції ООН (1992 р.).

Важливими концептуальними складовими парадигми національної безпеки для більшості країн світу протягом останнього десятиріччя стали ідеї: 1) необхідності забезпечення самоідентичності нації в умовах мультикультурності та глобалізму; 2) безпечного розвитку екологічної та соціальної систем; 3) якісного управління розвитком територіальної та регіональної систем; 4) співпраці з самоорганізованими системами, зокрема, громадянським суспільством.

На сьогодні основну парадигму державної і національної безпеки нашої держави складає завдання оборони і захисту України, її суверенітету і територіальної цілісності, відсічі збройної агресії з боку російської федерації.

З урахуванням зазначеного, наголосимо, що послідовність та комплексність у опрацюванні проблем, пов'язаних із трансформацією концептів безпеки, державної, національної безпеки, сприятимуть кращому осмисленню шляхів та механізмів забезпечення державної і національної безпеки України, зокрема, в умовах сучасних військово-політичних викликів.

Список використаних джерел:

1. Горбатюк С.Є Еволюція феномену безпеки: від стародавніх політико-правових учень – до сучасної наукової думки. Вісник НАДУ при Президентіві України. 2016. № 2. С. 28-35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnaddy_2016_2_6.

2. Козьяков І. Законодавче визначення державної безпеки: проблеми теорії та практики. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 9. С. 160–164. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2019/9/27.pdf>.

3. Павленко В.П. Щодо визначення поняття «безпека держави»: проблеми теорії та практики у сучасних умовах України. Нове українське право. 2022. № 3. С. 103-110. <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.3.15>.

4. Пилипчук В.Г. Еволюція наукових поглядів стосовно поняття «державна безпека». Стратегічна панорама. 2006. № 2. С. 17-20.

5. Подковенко, Тетяна. Національна безпека: аксіологічний та правовий аспекти. Актуальні проблеми правознавства. 2021 № 1(25). С. 11-18.

6. Полтораков, Олексій. Реконцептуалізація поняття «національна безпека» в сучасному політико-політологічному дискурсі. Політичний менеджмент. 2009. № 5. С. 19-28.

7. Ремез, Олена. Історія розвитку розуміння правової концепції безпеки. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 4. С. 196-201.

8. Дручек О.В., Кондратюк-Антонова Т.В., Зелений В.І. Історичні і філософські аспекти формування концептів державної та національної безпеки. Науковий вісник Київського інституту Національної гвардії України. 2023. № 2. С. 61-69. DOI 10.59226/2786-6920.2.2023.61-69. URL: <https://kingu-visnyk.kyiv.ua/index.php/journal/article/view/33/31>.